

У науковій літературі зазначається, що «підстава притягнення як обвинуваченого – це достатня доведеність обставин (фактів), які становлять зміст обвинувачення» [13, с. 73], «під час пред'явлення обвинувачення докази, що є у справі, повинні встановлювати наявність події злочину, його кваліфікацію, умисність або необережність скоєння дій особою, яка піддаєгає притягненню як обвинувачена, відсутність обставин, які виключають кримінальну відповідальність» [14, с. 82], «встановлення винності – це ще не визнання обвинуваченого винним, що можливе лише за вироком суду» [15, с. 168].

Таким чином, підбиваючи підсумки вище та враховуючи додаткову класифікацію [16, с. 19–25], автор вважає, що конституційна засада кримінального судочинства *«забезпечення доведеності вини» – це імперативна вимога законодавця до правосластосовників, уповноважених на проведення кримінально-процесуальної діяльності, і направленої на створення умов, за яких вина як обов'язкова частина складу злочину є доведеною поза всяким розумним сумнівом.*

Список літератури: 1. Современный словарь иностранных слов / А. Н. Булыко. М., 2005. 2. Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 р. із змінами та доповненнями. Х., 2005. 3. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. Томск, 1913. 4. Беккариа Ч. О преступлении и наказании. М., 1995. 5. Случевский В. К. Учебник русского уголовного процесса. СПб., 1913. 6. Строгович М. С. Природа советского уголовного процесса и принцип состязательности. М., 1939. 7. Чельцов-Бебутов М. А. Советский уголовный процесс. М., 1951. 8. Чельцов-Бебутов М. А. Задачи советской науки уголовно-процесуального права в период развернутого строительства коммунизма // Вопросы судопроизводства и судостройства в новом законодательстве Союза ССР / Под ред. С. А. Голунского. М., 1959. 9. Гмирко В. П. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація. Конспект проблемної лекції, Дніпропетровськ, 2002. 10. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Навчальний посібник. К., 2006. 11. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій. К., 2005. 12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України 2001р. зі змінами та доповненнями. К., 2005. 13. Цит. за: Карнеева Л. М. Доказывание виновности на этапе, предшествующем пред'явлению обвинения // Проблемы доказывания виновности в уголовном процессе: Межвузовский сборник. Красноярск, 1989. 14. Цит. за: Миньковский Г. М., Ищенко Е. П. О совокупности доказательств, необходимых для пред'явления обвинения // Проблемы доказывания виновности в уголовном процессе: Межвузовский сборник. Красноярск, 1989. 15. Лукашевич В. З. Установление уголовной ответственности в советском уголовном процессе. Л., 1985. 16. Карнаухов О. В. Забезпечення доведеності вини – конституційний принцип кримінального судочинства // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2006. № 33.

Надійшла до редакції 18.12.06

Р. Г. Бондар

КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гарантії діяльності депутатів є досить різноманітними у зв'язку з необхідністю ефективного забезпечення виконання народними представниками своїх функцій. Аби повніше з'ясувати поняття

гарантій, вивчити їх структурні особливості, необхідно розподілити їх на певні групи, тобто класифікувати.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що у переважній більшості загальних праць з конституційного права при розгляді правового статусу депутатів класифікація гарантій їхньої діяльності взагалі не наводиться, а увага традиційно акцентується виключно на депутатському імунітеті та індемнітеті [1, с. 242–246; 2, с. 406–413; 3, с. 311–313; 4, с. 603–615]. У кращому випадку наводиться загальний перелік гарантій без будь-якої спроби їхньої систематизації [5, с. 464–468; 6, с. 257; 7, с. 263–265].

Спроби класифікації гарантій депутатської діяльності робилися тільки у спеціальних працях, присвячених статусу депутатів парламенту чи представницьких органів місцевого самоврядування, однак і в них відсутня єдність поглядів на дану проблему. У 70-ті роки ХХ ст. більшість радянських авторів вирізняли організаційно-політичні, правові та матеріальні гарантії [8, с. 32; 9, с. 28; 10, с. 27]. Проте мали місце й інші підходи. Зокрема, В. А. Сивов виділив дві групи гарантій: гарантії діяльності депутатів щодо виконання ними своїх повноважень і гарантії особи депутата [11, с. 96]. А. О. Безуглов розподіляв гарантії на соціально-економічні, політичні, організаційні та правові [12, с. 146]. Є. Н. Хрустальов вважав, що гарантії поділяються на економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та правові [13, с. 15], а М. Т. Богомолів виділяв політичні, ідеологічні, економічні та юридичні гарантії [14, с. 123].

Найбільш детальна і виважена система гарантій депутатської діяльності була запропонована Ю. Г. Просвіріним. Він вважав, що в якості основної класифікації гарантій депутатської діяльності слід використовувати їх поділ за сферами суспільних відносин – на економічні, політичні, ідеологічні та правові [15, с. 26]. При цьому перші три види гарантій він об'єднував поняттям «необхідна обстановка», а останній вид називав «гарантуючим механізмом». Підставою для поділу в даному випадку виступав різний характер забезпечення повноважень: якщо необхідна обстановка виступає в якості соціального середовища, багатоманітних умов, що сприяють участі депутата у здійсненні Радами державної влади, то гарантуючий механізм безпосередньо забезпечує фактичну можливість здійснення прав та обов'язків народних представників.

Пошуки оптимальних підходів до класифікації та систематизації гарантій депутатської діяльності продовжуються й нині, на основі аналізу чинного законодавства та сучасних політико-правових реалій. Зокрема, автори колективної монографії, присвяченої аналізу проблем депутатської недоторканності, розрізняють організаційно-політичні, правові та матеріальні гарантії [16, с. 35]. О. Ф. Фрицький поділяє гарантії діяльності народних

депутатів України на дві групи: 1) гарантії їхніх трудових прав; 2) основні гарантії їхньої діяльності [17, с. 321–322]. О. І. Радченко, розглядаючи гарантії реалізації депутатських повноважень як елемент правового статусу народних депутатів України, розподіляє їх на: 1) соціально-економічні та трудові; 2) політичні; 3) організаційні та інформаційні; 4) особисті [18, с. 112].

Однією з найбільш розгорнутих класифікацій гарантій депутатської діяльності є та, що запропонована Н. Г. Григорук у колективній монографії «Органи державної влади України» [19, с. 145–188]. Відзначаючи різноманітність гарантій депутатської діяльності, вона поділяє їх на дві групи: нормативно-правові та організаційно-правові. До нормативно-правових гарантій згаданий автор відносить норми Конституції України, Закону України «Про статус народного депутата України», Регламенту Верховної Ради України та деяких інших нормативно-правових актів. Серед організаційно-правових гарантій Н. Г. Григорук вирізняє соціальні, матеріальні, процесуальні, а також депутатську недоторканність. У свою чергу, серед процесуальних гарантій вона виокремлює: 1) гарантії, що забезпечують сприятливі умови для багатосторонньої діяльності депутата у верхній Раді України та її органах; 2) гарантії безперешкодного досягнення цілей і завдань депутатської роботи у взаємовідносинах їх із державними і суспільними органами, організаціями і посадовими особами; 3) права-гарантії народного депутата у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання; 4) гарантії ефективного здійснення народним депутатом повноважень у виборчому окрузі та за його межами [19, с. 172].

Проте, усім наведеним вище класифікаціям притаманна низка недоліків, зокрема, відсутність чітких критеріїв та односторонній підхід, що суттєво зменшує їх наукову цінність і змушує можливість для практичного застосування.

Доктринальна нерозробленість класифікації гарантій депутатської діяльності позначилася й на чинному законодавстві про статус депутатів. У результаті відповідні норми виявилися «розпорошеними» по декількох розділах, а іноді – «розчиненими» у статтях про повноваження, права та обов'язки депутатів.

Проте, критичне наукове осмислення існуючої системи гарантій депутатської діяльності з метою її подальшої оптимізації є неможливим без чіткого усвідомлення їх видового розмаїття, змістовного наповнення та внутрішньосистемних зв'язків. Тому **метою даної статті** є побудова розгорнутої, раціонально обґрунтованої класифікації гарантій депутатської діяльності.

На наш погляд, при класифікації гарантій депутатської діяльності слід додержуватися наступних вимог-принципів: 1) коректність – критерії класифікації мають бути єдиними й чіткими; 2) загальність – класифікація має охоплювати все видове розмаїт-

тя гарантій; 3) утилітаризм – критерії класифікації мають бути юридично значущими й корисними для правотворчої та правозастосовної практики; 4) ілюстративність – класифікація має бути наочною, зрозумілою, образною; 5) науковість – класифікація має бути об'єктивною, не може спиратися на оціночні параметри і повинна здійснюватися на основі сучасної наукової методології; 6) всебічність – класифікація має здійснюватися за багатьма критеріями, кожен з яких відображав би окремий аспект класифікованого явища.

Найбільш загальним і водночас базовим, відправним критерієм класифікації в даному випадку є **суспільна природа** тих чи інших гарантій депутатської діяльності. У даному випадку «суспільна природа» виступає в якості узагальнюючої (кумулятивної) характеристики, що охоплює в єдине ціле походження, механізм впливу, цільове призначення та спосіб об'єктивації певних суспільних явищ, які сприяють безперешкодній реалізації депутатських повноважень.

Ще в наукових дослідженнях другої половини ХХ ст. зверталася увага на те, що належне виконання депутатських повноважень, як й існування самого інституту народного представництва взагалі, є можливим тільки за певного рівня розвитку суспільства, у певному громадсько-політичному та соціально-економічному середовищі. У даному випадку відповідна атмосфера «найбільшого сприяння» депутатській діяльності виступає в якості одного з багатьох наслідків певного стану суспільного ладу, хоч і не є «самоціллю»: ці умови складаються об'єктивно, незалежно від того, чи були вони конкретною метою суспільних перетворень. Вплив таких факторів є загальним, всеосяжним, багатоаспектним, тому їх доцільно іменувати **загальними** і розглядати в якості політичних, економічних, культурно-моральних передумов здійснення депутатської діяльності.

Поділ гарантій депутатської діяльності на загальні та спеціальні (А. О. Безуглов) або на необхідну обстановку і гарантуючий механізм (Ю.Г. Просвірін) є загальноприйнятим у конституційно-правовій теорії. Однак, зважаючи на те, що в даному випадку йдеться про фактичний стан суспільних відносин, а не про їх юридичну форму, загальні гарантії більш доцільно називати загальносоціальними.

Оскільки **загальносоціальні гарантії** – це характеристики суспільного ладу, то й класифікувати їх варто за підсистемами суспільного ладу – на політичні, економічні, соціальні та духовно-культурні (ідеологічні). При цьому вони виступають як системні, історично змінювані явища, що всебічно відображають конкретний стан розвитку суспільства і держави.

На сучасному етапі навряд чи можна сказати, що загальні гарантії депутатської діяльності діють у повній мірі. Вельми непро-

сто забезпечити їх нині у зв'язку з впливом багатьох негативних факторів, насамперед, в умовах економічної нестабільності, крайньої поляризації населення за рівнем доходів, жорсткої конфронтації різних політичних сил, відсутності чіткої стратегії розвитку суспільства. Тому, окрім гарантій спеціальних (організаційних, юридичних, інституційних, інформаційних тощо) потрібні й більш загальні гарантії, що створюють умови для належного виконання обов'язків депутатами.

Слід відзначити, що протягом тривалого часу загальними гарантіями механізм забезпечення депутатської діяльності й обмежувався. Однак в сучасному державно-організованому суспільстві, тим більш у правовій, конституційній державі загальних гарантій вочевидь недостатньо для належного забезпечення депутатської діяльності. Тому, попри всю важливість загальних гарантій, на перший план дедалі більше виходять конкретні заходи, вузько спрямовані на створення оптимальних умов для безперешкодної реалізації депутатських повноважень, тобто **спеціальні гарантії**. На зорі світового конституціоналізму перелік таких гарантій обмежувався депутатським імунітетом та індемнітетом. На сьогодні ж ці гарантії переросли в розгалужену систему заходів, що стосуються майже всіх сторін багатогранної депутатської діяльності. Спеціальні гарантії потребують обов'язкового закріплення у позитивному праві й чіткого юридичного механізму реалізації. В Україні імунітет та індемнітет народних депутатів закріплені в Конституції, а комплексне й детальне законодавче регулювання усієї системи гарантій депутатської діяльності здійснено на рівні законів про статус депутатів. Крім того, окремі аспекти гарантій містить Кодекс законів про працю, Кримінальний кодекс України, Кодекс про адміністративні правопорушення тощо. Таким чином, на сьогодні система гарантій встановлюється виключно законодавчо. Незважаючи на те, що держава визнає самостійність прав місцевого самоврядування, можливість надання додаткових гарантій депутатам з боку місцевої ради законодавством не передбачена.

За змістом та сферою реалізації гарантії депутатської діяльності можна розподілити на чотири групи: особисті, політичні, організаційні, соціальні, економічні. При цьому в межах кожної з них вирізняються декілька підгруп.

Особисті гарантії полягають у створенні умов для вільної і безпечної для особи депутата обстановки для реалізації представницького мандату. Серед них можна виокремити гарантії особистої свободи (парламентський імунітет, особлива процедура притягнення до кримінальної відповідальності депутатів місцевих рад, депутатський індемнітет), гарантії особистої безпеки (наприклад, право народних депутатів на носіння вогнепальної зброї, державна охорона народних депутатів та членів їх сімей), гарантії особи-

стої гідності, ділової та політичної репутації (відповідальність за образу чи наклеп щодо депутата).

Політичні (політико-правові) гарантії депутатської діяльності стосуються депутатів як політичних діячів загальнодержавного чи місцевого рівня і пов'язані зі створенням для них необхідних політичних умов. Перелік політичних гарантії є доволі обмеженим і представлений на сьогодні тільки гарантією непорушності депутатських повноважень та звільненням депутата від призову на військову службу чи військові збори.

Організаційні гарантії більш різноманітні порівняно з особистими та політичними. З урахуванням ускладнення процесу управління державними і суспільними справами та необхідності наукової організації управлінської праці, перелік цих гарантії дедалі ширшає. На сьогодні серед організаційних гарантії депутатської діяльності можна виокремити: а) інформаційні (право на забезпечення інформаційними матеріалами, право на доступ до ЗМІ); б) процедурні (надання спеціального часу на проведення зустрічей з виборцями та самопідготовки); в) апаратні (право на допомогу з боку помічників-консультантів, право на обладнане службове приміщення тощо).

Організаційні гарантії діяльності депутатів місцевих рад включають в себе звільнення депутата від виробничих або службових обов'язків для виконання депутатських повноважень; надання відстрочки від призову на строкову військову чи альтернативну службу; звільнення від проходження навчальних зборів; забезпечення необхідною інформацією, надання юридичної допомоги, організацію вивчення депутатами законодавства, досвіду роботи рад; право на отримання і розповсюдження інформації; сприяння місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ, організацій державної і комунальної форм власності в організації прийому громадян, звітів депутатів перед виборцями, створенні інших умов, необхідних для депутатської діяльності; сприяння депутату в організації виконання доручень виборців; право на невідкладний прийом та ін.

Зміст **соціальних гарантії** полягає у якомога повнішому задоволенні матеріальних і духовних потреб депутата, пов'язаних зі здійсненням представницького мандату. Серед них можна виокремити соціально-побутові (право народного депутата на службове житло чи компенсацію за нього, право на першочергове поселення в готелі), аліментарні (право депутатів усіх рівнів на пільгове пенсійне забезпечення, право народних депутатів на матеріальну допомогу на оздоровлення, на обов'язкове державне страхування тощо), освітні (право депутатів усіх рівнів на підвищення кваліфікації та фахову перепідготовку), рекреаційні (право народних депутатів на щорічну відпустку, на пільгове отримання путівок на санаторно-курортне обслуговування та ін.). До **соціа-**

льних гарантій депутатів місцевих рад можна віднести грошову компенсацію депутату у зв'язку із виконанням ним своїх повноважень; право на безкоштовний проїзд; право на отримання протягом шести місяців середньої заробітної плати, яку депутат отримував під час роботи на виборній посаді у раді на період працевлаштування після закінчення його повноважень.

Економічні гарантії полягають у забезпеченні належних економічних умов діяльності депутатського корпусу. Серед них вирізняються трудові (право на збереження за народним депутатом попереднього місця роботи, звільнення депутата місцевої ради від виконання виробничих обов'язків на час проведення сесії тощо); матеріально-фінансові (право депутатів, що виконують депутатські повноваження на постійній основі, на отримання заробітної плати, право всіх депутатів на відшкодування витрат, пов'язаних з депутатською діяльністю). Трудові гарантії, встановлені для депутатів, що працюють в місцевій раді на постійній основі, полягають у наданні попередньої чи рівноцінної роботи (посади) на тому самому чи іншому (за згодою депутата) підприємстві, установі, організації по закінченню строку депутатських повноважень; зарахуванні часу роботи у раді до загального, безперервного чи спеціального стажу роботи. Для інших депутатів існує гарантія особистого завчасного попередження і попередження місцевої ради власником чи уповноваженим ним органом про намір звільнення з роботи, посади, виключення з навчального закладу, хоч дані дії дозволено вчиняти без дозволу представницького органу місцевого самоврядування.

Класифікації гарантій депутатської діяльності за соціальною природою, змістом та сферою реалізації є базовими, такими, що відображають найбільш значущі з юридичної точки зору риси цих гарантій, а тому мають бути відображені в законах про статус депутатів. Проте, з наукової точки зору, класифікація тільки за двома ознаками виглядає обмеженою і не дає повного уявлення про розмаїття досліджуваних явищ. Тому з метою формування розгорнутої і науково довершеної системи гарантій депутатської діяльності варто продовжити їх класифікацію, долучивши до цього додаткові критерії.

Так, за **способом закріплення** гарантії депутатської діяльності поділяються на правові та позап правові. Правовими є ті гарантії, які отримали закріплення у позитивному праві у вигляді спеціальних норм (наприклад, депутатський імунітет чи право на користування послугами помічників-консультантів), а позаправовими – ті, що в конкретних нормах не закріплені, а існують у суспільній свідомості або є об'єктивними характеристиками суспільного ладу. При цьому слід мати на увазі, що позаправові гарантії цілком можуть бути формалізовані у вигляді певних декларативних норм (норм-принципів, норм-цілей, норм-завдань, норм-визначень);

питання про їх юридичну формалізацію вирішується остільки, оскільки це вважає за доцільне законодавець. Інша річ, що загальносоціальні гарантії можуть існувати у будь-який спосіб (правовий чи позаправовий), тоді як спеціальні гарантії вимагають тільки правового способу закріплення.

Правові гарантії, у свою чергу, можуть бути класифіковані за юридичною формою їх закріплення, тобто залежно від того, в яких нормативних актах вони сформульовані. Вище вже було відзначено, що в Україні використовується виключно законодавча форма юридичного закріплення гарантій депутатської діяльності. Проте, слід мати на увазі, що деякі з таких гарантій отримують найвищу форму закріплення – на рівні Основного Закону. З огляду на це, усі правові гарантії можна розподілити на конституційні та законодавчі. Надання певній гарантії статусу конституційної свідчить, з одного боку, про визнання її виключної ролі у забезпеченні депутатської діяльності, а з іншого – про прагнення законодавця надати цій гарантії особливої стабільності, убезпечити її від частого перегляду, спричиненого швидкоплинними політичними уподобаннями пересічних громадян. Яскравим свідченням цього є те, що статус конституційних мають тільки дві гарантії депутатської діяльності – депутатський імунітет та індемнітет.

Правові гарантії можуть отримувати об'єктивізацію у позитивному праві за допомогою різних способів, формулюватися у вигляді різних юридичних конструкцій. На жаль, на цей важливий аспект гарантування досі не зверталася увага в науковій літературі. Тому важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору є класифікація гарантій депутатської діяльності **за їх юридичною природою**. За даним критерієм можна виокремити принаймні шість груп гарантій:

1) *права-гарантії* – заходи щодо забезпечення належних умов для реалізації представницького мандату, сформульовані у вигляді певних мір можливої поведінки депутата, наприклад, право на позачергове поселення в готелі, право на безкоштовний проїзд у громадському транспорті, право на забезпечення інформаційними матеріалами тощо;

2) *гарантії-обмеження* – це заходи, покликані усунути загрози належному виконанню депутатських повноважень шляхом покладення певних заборон на ті моделі поведінки депутатів, які можуть викликати у них корисливу зацікавленість у певному рішенні суспільно значущих справ чи відволікти їх від сумлінного виконання своїх обов'язків. Прикладом таких гарантій є вимога щодо несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності, антикорупційні вимоги тощо;

3) *гарантії-зобов'язання* – це заходи, спрямовані на забезпечення належного виконання депутатських повноважень шляхом встановлення для кореспондуючих депутатам суб'єктів певних мір

належної позитивної поведінки, наприклад, обов'язок місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб сприяти організації звітів народних депутатів та їх зустрічей з виборцями;

4) *гарантії-фікції* – юридичні абстракції, що полягають в умовному визнанні за особами з депутатським мандатом певного статусу, який не відповідає фактичному стану речей, але дає змогу уникнути юридичних колізій і негативних наслідків для депутата, а також стабілізувати перебіг суспільних відносин. Прикладом таких гарантій є прирівнювання народних депутатів у питаннях матеріального і соціально-побутового забезпечення до членів Кабінету Міністрів України; «прикомандировування» до місцевої ради із залишенням на військовій службі (службі в органах внутрішніх справ України, органах і установах виконання покарань) обраного на виборну посаду у відповідній раді депутата, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави;

5) *гарантії-декларації* – правові настанови, що полягають у проголошенні загальних ідей, підходів, принципових положень, покликаних забезпечити передумови для безперешкодної реалізації депутатських повноважень, наприклад, принцип непорушності депутатських повноважень; проголошення того, що держава гарантує народному депутату необхідні умови для ефективного здійснення ним депутатських повноважень тощо;

6) *гарантії-презумпції* – юридично значущі припущення, які визнаються істинними до тих пір, поки не будуть спростовані у встановленому порядку, наприклад, презумпція належного представництва, тобто визнання того, що депутат в межах своїх повноважень адекватно представляє інтереси своїх виборців, поки не доведено інше.

Важливим критерієм класифікації гарантій депутатської діяльності є також **конкретний об'єкт, на забезпечення якого вони спрямовані**. За цією ознакою гарантії можуть бути розподілені на три групи:

1) *гарантії особи депутата* – заходи, спрямовані на забезпечення необхідних для належного виконання депутатських повноважень суб'єктивних характеристик депутата (його особистої свободи, недоторканності і безпеки, свободи волі та волевиявлення), наприклад, депутатський імунітет, державна охорона депутата та членів його сім'ї, право на носіння вогнепальної зброї тощо;

2) *гарантії депутатських повноважень* – заходи, спрямовані на забезпечення ефективності тих дій, які вчиняються депутатом для виконання його повноважень, наприклад, право на користування послугами помічників-консультантів, обов'язок органів публічної влади та громадських формувань сприяти депутатам у їхній діяльності та ін.;

3) *гарантії депутатського мандату* – заходи, спрямовані на підтримання високого авторитету депутатського мандату, його легітимності, базових засад представницької демократії в країні, наприклад, заборона народним депутатам України брати участь у засіданнях Верховної Ради України та її органів, а також здійснювати інші депутатські повноваження до того часу, поки вони не скріплять присягу особистим підписом під її текстом.

Увесь комплекс гарантій депутатської діяльності починає діяти не одночасно, а ніби по черзі. Тому **за часом виникнення** означені гарантії можуть бути класифіковані на три групи: 1) *ті, що виникають до набуття депутатських повноважень*, наприклад, депутатський імунітет, якого вітчизняні парламентарі набувають з моменту обрання; 2) *ті, що виникають разом з набуттям депутатських повноважень*; такими є переважна більшість гарантій, у тому числі непорушність депутатських повноважень, право на допомогу помічників-консультантів, право на забезпечення житлом тощо; 3) *ті, що виникають по закінченні депутатських повноважень* – право на працевлаштування за попереднім місцем роботи, на вихідну допомогу та ін.

Гарантії депутатської діяльності визнаються за депутатами протягом різного часу. Одні з них діють *тільки в період строку депутатських повноважень* (наприклад, депутатський імунітет чи право на допомогу помічників-консультантів), другі – *як в період строку депутатських повноважень, так і по його закінченні* (право на медичне обслуговування, на пільгове пенсійне забезпечення), треті діють *тільки після припинення депутатських повноважень* (право на працевлаштування за попереднім місцем роботи, на вихідну допомогу). Тому **час існування тих чи інших гарантій** депутатської діяльності теж виступає важливим критерієм для їх класифікації, оскільки дає можливість оцінити процес гарантування на різних його етапах, на різних часових проміжках.

Істотне значення в аспекті організації роботи депутатів має розподіл гарантій **за їх роллю в механізмі реалізації депутатських повноважень**. За даним критерієм можна виокремити *матеріальні та процесуальні гарантії*. До матеріальних належать ті, що визначають певну модель поведінки депутата чи його контрагентів у відносинах, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень: право народного депутата на медичне та санаторно-курортне обслуговування, право депутата місцевої ради на безоплатний проїзд у транспорті в межах свого виборчого округу тощо. Процесуальними ж визнаються ті гарантії, які забезпечують оптимальні умови для депутатської діяльності шляхом встановлення певних процедур, наприклад, депутатський імунітет парламентарів чи особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності депутатів місцевих рад.

Нарешті, важливим критерієм класифікації гарантій депутатської діяльності є їхнє **призначення** чи, іншими словами, **спосіб впливу**. Одні з них *створюють сприятливі умови для реалізації депутатських повноважень* (наприклад, обов'язок органів публічної влади та громадських формувань сприяти депутатам у їхній діяльності), інші ж – *усувають потенційні чи реальні перешкоди для реалізації депутатських повноважень* (непорушність депутатських повноважень чи депутатський імунітет).

Загалом, наведена класифікація дає можливість комплексно піти до аналізу гарантій депутатської діяльності, з'ясувати їх взаємну залежність та взаємну узгодженість, забезпечити системність у процесі нормативного регулювання статусу депутатів місцевих рад. Крім того, при застосуванні порівняльно-правового методу подана класифікація дає можливість провести певні паралелі, виявити загальні підходи законодавця до врегулювання гарантій діяльності депутатів представницьких органів усіх рівнів – від сільської ради до Верховної Ради України, а також гарантії депутатської діяльності в Україні та за кордоном. Порівняльно-правовий аналіз системи гарантій депутатської діяльності в Україні та зарубіжних країнах (насамперед, у країнах Євросоюзу та СНД) є **перспективним напрямком подальших наукових досліджень** у даній сфері.

Список літератури: 1. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. М., 1997. 2. Козлова Е. И., Кутафин О. Е. Конституционное право России. М., 2001. 3. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн. Тернопіль, 2003. 4. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. М., 2006. 5. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. К., 2000. 6. Кравченко В. В. Конституційне право України. К., 2006. 7. Василевич Г. А. Конституционное право Республики Беларусь. Мн., 2005. 8. Кутафин О. Е. Полномочные представители народа. М., 1973. 9. Мильман А. Ш. Статус советского депутата // Ученые записки Азерб. гос. ун-та. Сер. юрид. наук. 1973. №2. 10. Ярмагов А. Я. Общесоюзный Закон о статусе депутатов Советов депутатов трудящихся в СССР // Вопросы гос. и права. Ашхабад, 1973. 11. Сивов В. А. Статус советского депутата. Л., 1973. 12. Безуглов А. А. Советский депутат (государственно-правовой статус). М., 1971. 13. Хрусталев Е. Н. Деятельность депутатов местных Советов в избирательных округах: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 1975. 14. Богомолов М. Т. Основы правового положения депутатов Советов депутатов трудящихся // Проблемы конституционного права. Саратов, 1974. Вып. 1 (2). 15. Просвирнин Ю. Г. Гарантии депутатской деятельности в развитом социалистическом обществе. Воронеж, 1982. 16. Депутатська недоторканність: (Сучасна парламентська та судова практика: порівняльний аналіз) / За заг. ред. О. В. Задорожного. К., 2004. 17. Фрицький О. Ф. Конституційне право України. К., 2004. 18. Радченко О. І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Х., 2005. 19. Органи державної влади України: Монографія / За ред. В. Ф. Погорілка. К., 2002.

Надійшла до редколегії 05.01.07